

УДК 81'255.4:801.82.2-3

**ВІДТВОРЕННЯ ІДІОЛЕКТУ ПІДЛІТКА У ПОВІСТІ ДЖ. Д. СЕЛІНДЖЕРА
“НАД ПРІРВОЮ У ЖИТІ”: ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕДАЧІ СЛЕНГІЗМІВ**

Радецька С. В.

У статті розглядаються особливості відтворення сленгової лексики в українському та російському перекладі культового роману Дж. Д. Селінджера “Над прірвою у житті”. Сленгова лексика як визначна риса ідіолекта головного героя роману є особливістю ідіостилю Дж. Д. Селінджера і потребує ретельної уваги при перекладі. У статті визначено основні перекладацькі стратегії та можливості при передачі сленгових виразів.

Ключові слова: сленг, ідіома, фразеологізм, вульгаризм, табуована лексика.

В статье рассматриваются особенности передачи сленговой лексики в украинском и русском вариантах перевода культового романа Дж. Д. Селінджера “Над пропастью во ржи”. Сленговая лексика, будучи определительной характеристикой идиолекта главного героя романа, является особенностью идиостиля Дж. Д. Селінджера и требует исключительного внимания при переводе. В статье определены основные переводческие стратегии и возможности при передаче сленговых выражений.

Ключевые слова: сленг, идиома, фразеологизм, вульгаризм, табуированная лексика.

The article is devoted to the peculiarities of slang words rendering from English into Ukrainian and Russian while translating the famous novel of J. D. Salinger “The Catcher in the Rye”. Slang word as a marked feature of the main character’s idiolect is particular for the J. D. Salinger’s idiolect. Great attention should be paid to slang words in the process of translation. Main translation strategies and means are determined in the article.

Key words: slang word, idiom, phraseological unit, vulgarism, taboo words.

Переклад художніх творів нерозривно пов’язаний із труднощами відтворення та збереження художнього мовлення. Загалом, розрізняють мовлення автора, власне його ідіостиль, та мовлення його персонажів, тобто ідіолект головних героїв. Створюючи художній образ, автор може надавати мовленню персонажів твору індивідуальних мовних характеристик. Саме особистий характер використання загальних мовних засобів, як основна риса ідіолекту, створює значні труднощі у перекладі, а надто, якщо мова йде про переклад художніх творів. Перед перекладачами постає нелегке завдання - вміло і вправно передати не лише особливості мовлення, а зберегти й те стилістичне забарвлення та конотацію, які прагнув донести до цільової аудиторії автор оригіналу.

Зараз теоретики і практики перекладу дедалі частіше звертаються до пошуку стратегій і тактик відтворення індивідуального мовлення, що, у свою чергу, обумовлює актуальність обраної теми. Так, наприклад, Т. Андрієнко у своїй статті досліджувала проблему відтворення соціалекту художніх персонажів у перекладі, питання гендерлекту в художньому перекладі досліджували А. Вандишева, Ю. Олексійчук, О. Сизова, особливості перекладу просторіччя головних героїв у художньому дискурсі висвітлив О. Медвідь. До проблеми перекладу діалектизмів в ідіолекті художніх персонажів зверталися Т. Некряч, А. Щербак, сленг у перекладацькому аспекті досліджував В. Балабін та інші науковці. У своїх попередніх дослідженнях ми також вже торкалися цієї актуальної теми, розглядаючи особливості відтворення лексики “надсат” в українському та російському перекладі роману Ентоні Берджеса “Механічний апельсин” (стаття у друці).

Мета даної статті полягає у встановленні особливостей відтворення однієї зі специфічних рис ідіостилю Дж. Д. Селінджера - сленгової лексики, як визначної риси ідіолекта головного героя в українському та російському перекладі роману “Над прірвою у житті”.

Існує низка причин уживання сленгу молоддю. Найголовнішою з них є не стільки прагнення урізноманітнити спілкування, стільки бажання виокремитися, стати більш колоритною спільнотою, виявити своє "я", а також протиставити себе іншим, виражаючи цим незадоволення і непідкорення постулатам поведінки і нормам суспільства. Сленг нерідко проникає і в головну культуру, просочуючись через різні субкультури. Деякі слова зникають, або ж не вживаються в основній культурі, інші - на довгий час вкорінюються і залишаються функціонувати в головній культурі.

Таким чином, найбільша складність у роботі зі сленгом - знаходження сучасних адекватних відповідників. До того ж, у перекладі українською мовою виникає проблема розробки сленгового словника взагалі. Оскільки українська мова довгий час перебувала під впливом близькоспорідненої російської мови, то довгий період вона засмічувалася саме "модним" на той час російським сленгом.

Практично всі літературознавці зазначають те, що Дж. Д. Селінджер у своїй повісті "Над прірвою у житті" подає нам прекрасний зразок сучасної йому молодіжної мови. Творчість Дж. Селінджера багата на сленг, тому саме на його повісті можна вдало дослідити всі особливості сленгових одиниць, а саме: емоційно-експресивне забарвлення, лаконічність, образність, здатність постійно змінювати межі.

Дж. Д. Селінджер пише про американського підлітка кінця 40-х початку 50-х років ХХ століття. Мова в романі ведеться від імені самого хлопця, тому читачам досить легко проникнути у підліткову філософію того часу і пізнати всі її тонкощі. Мова Голдена повна відхилень від граматичної та лексичної норми, хлопець постійно вживає паразитичні слова, лайливу лексику, проте він не просто такий собі волоцюга з вулиці, він - інтелігент. Його лексика наповнена модними інтелектуальними, психоаналітичними і соціологічними термінами. Начитаний юнак, який досить скептично ставиться до своїх здібностей: "*I'm quite illiterate, but I read a lot*", має у своєму словниковому запасі такі слова, як "*ostracized*", "*unscrupulous*", "*conversationalist*", "*psychic*". Отже, поряд із підлітковим сленгом, яким розмовляє Голден, ми чуємо мову дорослої, досить освіченої людини, яка, до того ж, непогано знає психологію. Ось як відбувається знайомство з головним героєм:

"If you really want to hear about it, the first thing you'll probably want to know is where I was born, and what my lousy childhood was like, and how my parents were occupied and all before they had me, and all that David Copperfield kind of crap, but I don't feel like going into it, if you want to know the truth. In the first place, that stuff bores me, and in the second place, my parents would have about two hemorrhages apiece if I told anything pretty personal about them. They're quite touchy about anything like that, especially my father. They're nice and all - I'm not saying that - but they're also touchy as hell" [5, с. 1] - "Якщо ви справді надумали читати цю історію, то насамперед вам, мабуть, захочеться довідатись, де я з'явився на світ божий, як минало моє безголове дитинство, що робили мої батько й мати, поки мене ще і в проекті не було, - одне слово, всю оту муру в душі Девіда Копперфілда. Та як хочете знати правду, я не маю охоти закопуватись у той мотлох. По-перше, все це мені остогидло, як гірка редька, а по-друге, і батька, й матір моїх по двічі захопив би грець кожного, якби я почав роздзвонювати про їхні домашні справи. Вони в мене щодо цього вразливі - не приведи господи, надто старий. Загалом вони добрі, що й казати, тільки ж вразливі - страх" [2, с. 3] - "Если вам на самом деле хочется услышать эту историю, вы, наверно, прежде всего захотите узнать, где я родился, как провел свое дурацкое детство, что делали мои родители до моего рождения, - словом, всю эту давид-копперфилдовскую муть. Но, по правде говоря, мне неохота в этом копать. Во-первых, скучно, а во-вторых, у моих предков, наверно, случилось бы по два инфаркта на брата, если б я стал болтать про их личные дела. Они этого терпеть не могут, особенно отец. Вообще-то они люди славные, я ничего не говорю, но обидчивые до чертиков" [4, с. 1].

З наведеного прикладу зрозуміло, що мовлення головного героя жодним чином не схоже на мовлення пересічної людини. Воно переповнене сленгізмами, жаргонізмами і навіть, певною мірою, вульгаризмами.

Наприклад, словосполучення "*lousy childhood*": в англійській мові прикметник "*lousy*" тлумачиться як "*especially spoken of very bad quality (awful, terrible)*" і має

певний ряд синонімів: *"crappy"*, *"shitty"* *"stinking"*, які своєю чергою належать до прошарку вульгаризмів і сленгізмів. У російській мові аналогом англійського *"lousy"* стають слова синонімічного ряду *"вшивый"*, *"ничтожный"*, *"мерзкий"*. На нашу думку, російський перекладач обирає стилістичний відповідник *"дурацкий"*, який, передаючи стилістичне забарвлення, є досить характерним для молодіжного сленгу. Зрозуміло, що такими словами старше покоління розкидатися в буденному мовленні не буде, як це робить наш герой. В українському словнику англійському слову *"lousy"* маємо такий ряд відповідників: *"поганий"*, *"паскудний"*, *"кепський"*, *"паршивий"*, *"нікчемний"* та вульгаризми *"фіговий"* і *"зівняний"* [3, с. 94]. Слово *"безголовий"*, яке підбране в українському перекладі, віддаляється від оригіналу і не несе в собі тієї ж самої семантики, через що втрачається стилістична насиченість оригіналу. Звернімо увагу на фразу *"all that David Copperfield kind of crap"*, яка майже рівноцінно перекладена в обох перекладах, і несе в собі однакову стилістичну конотацію: *"всю оту муру в дусі Девіда Копперфілда"* і *"всю эту давид-копперфилдовскую муть"*. По-перше, два перекладацькі відповідники - повні синоніми, а по-друге, і *"мура"* і *"муть"* належать до зниженої розмовної лексики. Свої оповідки головний герой прирівнює до всіляких фокусів славнозвісного ілюзіоніста і гіпнотизера Девіда Копперфілда, які сам вважає нісенітницею. Проте є одна відмінність між двома перекладами - задля того, щоб надати слову більшої експресивності, український перекладач О. Логвиненко запозичує слово *"мура"*, якого в українській мові як такого не існує, з російської. Вкладаючи це слово в уста підлітків, воно звучить хоч і зрусифіковано, але досить таки природно і ми навіть не відчуваємо жодної запозиченості. Тоді як переклад фрази *"that stuff bores me"*, він відтворює фразеологічним зворотом *"остогидло як гірка редька"* і цим вносить відтінок одомашнення. Перекладач занадто одомашнює означену лексичну одиницю, тому в контексті прочитується не сленг, а колоритний фразеологізм. Можливо, перекладач вжив сталий вираз задля того, щоб підкреслити емоції і почуття головного героя, але, все ж таки, ми маємо пам'ятати, що мова ведеться від імені самого підлітка, і тому в перекладі варто зважати на всі характерні риси його мовлення.

Головний герой використовує у своєму повсякденному мовленні також ідіоматичну лексику, тому для перекладача це стає ще одним викликом у процесі перекладу.

"Well, you could see he really felt pretty lousy about flunking me. So I shot the bull for a while. I told him I was a real moron, and all that stuff. I told him how I would've done exactly the same thing if I'd been in his place, and how most people didn't appreciate how tough it is being a teacher. That kind of stuff. The old bull" [5, с. 7] - "Ага, думаю, виходить, сумління тебе все ж таки мучить, що засипав мене! І я вирішив трохи спекульнути. Як завів торочити йому про те, що, мовляв, я вчинив би точнісінько так само, багато хто взагалі навіть не здогадується, як важко вчителям... Одне слово, наплів йому сім мішків вовни. На таке я мастак" [2, с. 21] - "Да, видно, ему было здорово не по себе оттого, что он меня провалил. Тут, конечно, я принялся наворачивать. Говорил, что я умственно отсталый, вообще кретин, что я сам на его месте поступил бы точно так же и что многие не понимают, до чего трудно быть преподавателем. И все в таком роде. Словом, наворачивал как надо" [4, с. 17].

Досить важливим завданням є передача ідіоми читацькій аудиторії такої ж вікової категорії, до якої належить сам Голден. Перекладач має обрати чи то стратегію "очуження", і передати значення ближче до оригінального тексту, чи "одомашнити" сталий вираз і цим самим наблизити його до розуміння українського чи російського читача. В оригіналі Дж. Д. Селінджер використовує ідіому *"to shot the bull for a while"*, що означає говорити про щось неважливе, перебільшувати, брехати, або ж точити лясси [3, с. 102]. Перекладачі певною мірою відходять від тексту і підбирають інші за семантикою слова. В українському перекладі створюється дещо відмінний від оригіналу образ головного героя, такого собі спекулянта, який згідно з перекладом О. Логвиненка хоче отримати якусь користь і нажитися на чомусь, що не відповідає оригіналу. У російському перекладі перекладачка вживає лексему розмовного пласту, яка несе в собі конотацію належну підлітковому спілкуванню. Дещо по-різному трактують перекладачі значення слова *"moron"*. О. Логвиненко випуцає його зі свого перекладу, тому тут відбувається стилістична втрата. Слово *"moron"* має негативний

відтінок і означає "недоумкуватий", "слабоумний", "ідіот" [3, с. 99]. О. Логвиненко жодним чином не компенсує цю втрату. Р. Райт-Ковальова передає конотацію і забарвлення, вживаючи словосполучення "умственно отсталый, вообще кретин" і підсилюючи стилістичне забарвлення вульгаризмом, що, у свою чергу, вкотре вказує на головного героя і його манеру спілкування.

Роль сленгу в американському мовленні та україно- й російськомовних рецептивних культурах далеко не однакова. Американський сленг розвиненіший, багатший, у ньому швидше відбуваються процеси "детабуювання". Однією з особливостей розмовної лексики роману Дж. Д. Селінджера є зміна її статусу з пейоративного на загальносленговий, тобто перехід у доволі поширену та зрозумілу соціальнокультурну мікросистему, яка може втратити ознаки табуйованості і виконувати суто емотивну функцію.

У мовленні Голдена Колфілда епітети-сленгізми втрачають ознаки ненормативної лексики, частково або повністю десемантизуються, набувають іронічного забарвлення та змальовують персонажа швидше як дратівливого і рвучкого, ніж вульгарного і аморального:

В інших фрагментах роману прагматику авторського сленгу також змінено у зв'язку з уведенням до тексту українського перекладу розширених метафорично-образних фразеологічних єдностей. Порівняймо:

"I felt so damn lonesome" [5, с. 26]. – "Тоскно, самотньо, хоч головою в стіну бийся" [2, с. 75];

"Old Ackley parked himself in my room, just for a change" [5, с. 20]. – "А капосному Еклі знов забандюрилося пострімити у мене в кімнаті" [2, с. 58];

"But my nose was bleeding all over the place" [5, с. 25]. – "Проте юшка з носа в мене цвіркнула добряче" [2, с. 69];

"...I wouldn't go to one of those Ivy League colleges, if I was dying, for God's sake" [5, с. 46]. – "...але мене до тих аристократичних коледжів ніяким бубликом не заманиш, слово честі. Краще відразу зашморг на шию, чорт забирай!" [2, с. 131].

Україномовний Голден добирає оригінальні вислови та виразні порівняння. Особливого національного колориту надають його мовленню фразеологічні одиниці "битися в стіну головою", "заманювати бубликом", "зашморг на шию", "забандюрилося пострімити", "юшка з носа цвіркнула". Насправді ж селінджерівський персонаж не такий уже й дотепний і багатий на колоритні порівняння. У сукупності такі акультураційні дії українського перекладача, як надлишкова метафоризація з елементами одомашнення, уведення до тексту перекладу відокремлених окличних структур, генералізація назви групи найпрестижніших приватних коледжів та університетів США, викривляють вектор авторської прагматики, змінюючи мовленнєву характеристику Голдена Колфілда додатковими, відсутніми у тексті оригіналу експресивно-образними нашаруваннями.

У російському перекладі не так часто обираються фразеологізми для вираження авторського задуму, однак ступінь емотивності й образності лексичних засобів для його відтворення суттєво відрізняється. Персонаж Р. Райт-Ковальової грамотно добирає слова й вирази, віддаючи перевагу емотивно-нейтральній лексиці (наприклад, "влезть в комнату", "кров текла из носа"). Російськомовний перекладач доволі виважено обирає емотивні лексеми – маркери розмовної лексики селінджерівського протагоніста (наприклад "ужасно", "конечно", "отчаянно", "клянусь", "честное слово").

Висновуючи, треба зазначити, що якщо розглянути переклади українською та російською мовами паралельно, то можна зазначити, що український перекладач О. Логвиненко та російська перекладачка Р. Райт-Ковальова обирають протилежні перекладацькі стратегії. О. Логвиненко багато в чому відходить від оригіналу. Підбираючи сленгізми у перекладі, він не завжди враховує такі особливості ідіолекту підлітків, як залучення вульгаризмів, жаргонізмів, табуїзмів і сленгізмів. О. Логвиненко в багатьох випадках занадто "одомашнює" текст, він уживає велику кількість фразеологізмів, які у свою чергу просто віддаляють прочитання цільового тексту від оригіналу. Перекладач інколи підбирає суржик, а саме, зрусифіковані слова для передачі сленгу. Безперечно, однією з основних причин є те, що українська мова досить довго була під впливом російської мови. І тому навіть у сучасному спілкуван-

ні підлітків ми зустрічаємо силу-силенну слів російського походження. А якщо молодь і вживає суто український сленг, то це більшою мірою завдячує власне діалектному мовленню. В українській мові відчувається нагальна потреба спрямувати вектор перекладу на молодіжний сленг, типовий для українських підлітків, а також не ігнорувати власні мовні засоби на користь близькоспорідненої російської мови.

Переклад Р. Райт-Ковальнової звикли сприймати як взірець перекладу іноземної літератури часів Радянської епохи. Хоча, російський переклад часом прочитується як дещо "згладжений" і більш "облітерований" текст. Р. Райт-Ковальова намагається уникати занадто різких висловлювань, згладжуючи вульгаризми і жаргонізми. Тут ми маємо зважати на попередні етапи перекладу і, звісно, на редакторську роль також. Можливо саме редколегія згладжувала твір, а не сама перекладачка, беручи до уваги тогочасну культуру, етику та суспільні норми.

Проте, визнаючи творчий аспект одним із центральних у процесі перекладу, не можна не згадати слова відомої перекладачки Тетяни Некряч, яка постійно наголошує, що перекладачеві вкрай важливо класти на важелі власного сумління і перекладацької етики спроби будь-яких змін, керуватися відчуттям "перекладацького такту", від якого залежить дуже багато – "як знайти золоту середину, не впадаючи ні в надмірну формальність, ні у вульгарну фамільярність" [1, с. 172].

В цілому ж можна сказати, що вибір тієї чи іншої можливості передачі сленгових виразів в переважній більшості випадків залежить від наявності їх відповідників в мові перекладу. Перекладачі якомога ближче намагаються передати мову автора в експресивному реєстрі тексту перекладу, щоб зробити її максимально "живою" і досягти такого ж ефекту, якого за задумом автора має досягти оригінал.

Література

1. Некряч Т. Є. Відтворення контамінованої мови в українських перекладах. Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики : [Зб. Наукових праць. Вип. 1] / Т. С. Некряч, О. М. Копильна. – К. : Київ нац. ун-т імені Т. Шевченка, 2002. – С. 155-159.
2. Селінджер Дж. Д. "Над прірвою у житі" / Дж. Д. Селінджер: [переклад О. Логвіненка]. - Х. : Фоліо, 2010. – 317 с.
3. Селінджер Дж. Д. : "Над пропастью во ржи" : [Електронний ресурс] / Дж. Д. Селінджер : [перевод Р. Райт-Ковалевої]. – М., 1975. – Режим доступу до джерела:
[http://ae-ib.org.ua/texts/salinger the cather in the rye ru.htm](http://ae-ib.org.ua/texts/salinger_the_cather_in_the_rye_ru.htm)
4. Шерік А. Д. Довідник англійських та українських ідіом і виразів : [Видання 2-ге доповнене і перероблене] / А. Д. Шерік, В. Я. Савічук. – К.: Видавничий дім "Києво-Могилянська академія", 2005. – 345 с.
5. Salinger Jerome David "The Catcher in the Rye". [Електронний ресурс] / J. Salinger. – 115 с. – Режим доступу до джерела:
[http://www.pu.if.ua/depart/Inmov/resource/file/Catcher In The Rye](http://www.pu.if.ua/depart/Inmov/resource/file/Catcher_In_The_Rye)